

MIROSLAV DAVLEVIČ

Uniwersytet Wileński

O nowszych złożeniach w języku prasy polskiej na Litwie

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie oraz analiza grupy złożzeń, których napływ można ostatnio zaobserwować na łamach prasy polskiej na Litwie. Z procesem internacjonalizacji analizowanego słownictwa jest związane pojawienie się w polszczyźnie nowych środków słowotwórczych i członów złożzeń. W wyniku tego procesu powstają konstrukcje hybrydalne, tj. takie, w których wykorzystywane są obce międzynarodowe części słowotwórcze typu: *agro-*, *bio-*, *cyber-*, *eko-*, *euro-*, *e-*, *foto-*, *tele-*, *wideo-* itd. Status elementów prefiksalnych i członów tych złożzeń jest często trudny do ustalenia — nie zawsze da się z całą pewnością stwierdzić, czy dana obca struktura słowotwórcza powstała na gruncie polszczyzny, czy została do niej zaadaptowana, a dopiero później nastąpiło wyodrębnienie elementu morfologicznego. Powstanie nowych derywatów świadczą o zakorzenieniu się obcych leksemów również w języku polskim na Litwie. Zaprezentowane leksemy to przykłady międzynarodowych wyrazów, potwierdzające unifikacyjne tendencje w obrębie europejskiej ligi słownikowej.

Słowa kluczowe: wyrazy złożone, formacje hybrydalne, słowotwórstwo, internacjonalizmy, prasa polska na Litwie.

Procesy zachodzące w życiu społeczno-politycznym po odzyskaniu przez Litwę niepodległości (1990 r.) znalazły również swoje odzwierciedlenie w zasobie leksykalnym tekstów prasowych. Według K. Mosiołek-Kłosińskiej [1999, 37], omawiającej tendencje rozwoju języka polskiego w kontekście przemian społeczno-politycznych w Polsce po 1989 roku, polszczyzna, “... jak każdy język, jest interpretatorem zbiorowej świadomości — porządkuje i interpretuje rzeczywistość, wyodrębniając z niej, poprzez tworzenie siatek leksykalnych, pewne kategorie zjawisk, a także hierarchizując je i oceniając, poprzez nadawanie słowom określonych znaczeń i nacechowań” [por. Satkiewicz 1994, 143–147; Smółkowa 2001, 397–404; Geben 2004, 64–71 i in.].

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie oraz analiza grupy złożzeń, których napływ można ostatnio zaobserwować na łamach prasy

polskiej na Litwie. Z tendencją do internacjonalizacji polskiego systemu leksykalnego jest pojawienie się w polszczyźnie nowych środków słowotwórczych i członów złożzeń, które przejawia się przyjmowaniem gotowych struktur i tworzeniem na ich podstawie struktur analogicznych. W wyniku tego procesu powstają konstrukcje hybrydalne, tj. takie, w których wykorzystywane są obce międzynarodowe części słowotwórcze typu: *agro-*, *bio-*, *cyber-*, *eko-*, *euro -*, *e-*, *foto-*, *tele-*, *wideo-* itd. Status elementów prefiksalnych i członów tych złożzeń jest często trudny do ustalenia — nie zawsze da się z całą pewnością stwierdzić, czy dana obca struktura słowotwórcza powstała na gruncie polszczyzny, czy została do niej zaadaptowana, a dopiero później nastąpiło wyodrębnienie elementu morfologicznego [por. Sękowska 2007, 48].

Prezentowane słownictwo pochodzi z wybranych numerów prasy polskiej wydawanej na Litwie w okresie od kwietnia 2003 do końca sierpnia 2015 roku. Jest to głównie dziennik “Kurier Wileński”, jedyny i najdłuższy ukazujący się dziennik w języku polskim na Litwie¹. Ponadto przedstawione przykłady wynotowano z innych pism: miesięcznika “Magazyn Wileński” oraz “Tygodnika Wileńszczyzny” (z dodatkiem “Rota”)².

W zebranych materiale leksykalnym reprezentowane są struktury seryjne, analogiczne. Pozwoliło to sprecyzować zakres analizy i wyodrębnienie następujących serii:

agro-

Niezbyt długie serie tworzą popularne w ostatnim okresie formacje z częstką *agro-*, wskazujące na ich związek z rolą lub rolnictwem, np.:

agrobiznes: [...] *Jakie tam kredyty na rozwój agrobiznesu czy agroturystyki?* [MW 2003, nr 4, s. 18];

agrofirma: *W przekonaniu Uspaskicha, postępowanie dowodowe związane z tą agrofirmą posiada zabarwienie polityczne [...]*. [KW 09.03.2006, nr 46, s. 2];

agroturystyka: [...] *Jakie tam kredyty na rozwój agrobiznesu czy agroturystyki?* [MW 2003, nr 4, s. 18].

Człon *agro-* wykazuje związek formalno-znaczeniowy z przymiotnikiem *agrarny*, jednakże zdaniem K. Waszakowej “... neologizmom z segmentem *agro-* nie zawsze odpowiadają wyrażenia, będące połączeniem drugiego członu z tym przymiotnikiem, np. złożenie *agroturystyka* raczej nie przekłada się na połączenie *turystyka agrarna*.” [por. Waszakowa 2005c, 83].

bio-

Liczniej prezentują się tu struktury z częstką *bio-*, wskazujące na ich związek z życiem, żywym organizmem, procesem życiowym, np.:

biodynamiczny: *Kalendarz biodynamiczny na październik 2005 r.* [KW 14.10.2005, nr 199, s. 8];

biodyzelina: *Roslinami bioenergetycznymi zwane są żyto i przenziyto, rzepak, z których wytwarza się dodatki do biodyzeliny oraz innych produktów, a także trawy wieloletnie nadające się do ogrzewania kotłowni.* [KW 30.11.2005, nr 230, s. 3];

bioenergetyczny: *Litwini przyłączyli się do Polaków, którzy zaskarżyli w sądzie Unię Europejską z powodu dodatkowych wypłat za rośliny bioenergetyczne.* [KW 30.11.2005, nr 230, s. 3];

bioetanol: *Dodatek do benzyny — bioetanol produkuje nowoczesny zakład “Stumbrasu” w Šilutė, należący do “MG Baltic”.* [KW 27.09.2005, nr 186, s. 2];

biokłasa: *“Mobilna biokłasa”. 29 stycznia do Gimnazjum im. Ferdynanda Ruszczyca w Rudominie przybyło biochemiczne laboratorium. Jest to nowoczesnie wyposażone, jedyne w świecie laboratorium w samochodzie.* [Tyg. Wil./Rota, 12-18.02.2015, nr 7, s. 17];

biometryczny: *[...] Wybierający się do tego państwa powinni legitymować się paszportami biometrycznymi, które na Litwie są wydawane od 28 sierpnia 2006 roku.* [KW 18.11.2008, nr 221, s. 1];

bioniczny: *Mieszkaniec Litwy z bioniczną ręką. Martynas Girulis został pierwszym na świecie człowiekiem, któremu w austriackiej stolicy Wiedniu zamiast niepełnosprawnej ręki przysposobiono rękę bioniczną.* [KW 11.11.2014, nr 213, s. 4];

biopaliwo: *Rozpoczęto budowę kotłowni na biopaliwo. W Wilnie, na placu budowy kotłowni na biopaliwo “Danpower Baltic”, wmurowano symboliczną kapsułę — już w następnym sezonie grzewczym w miejscu tym z litewskiego biopaliwa ma być produkowane ciepło.* [Tyg. Wil./Rota 18-24.12.2014, nr 51, s. 2];

biotechnologia: *Przedsiębiorstwa, działające w innych sektorach, jak np. telekomunikacja, biotechnologia, chemia, elektronika, wyraziły zainteresowanie wynikami badań naukowych.* [KW 20.12.2005, nr 244, s. 5];

bio ubikacja: *[...] Ratownicy patrolują nad brzegiem, mamy też na plaży bio ubikacje — mówi wilnianka Sandra [...].* [KW 08.07.2015, nr 125, s. 5].

W powyższych złożeniach z pierwszym członem *bio-* cząstka ta występuje najczęściej w znaczeniu podstawowym ‘związany z życiem, procesami życiowymi, żywymi organizmami’. W niektórych derywatach tej serii ujawnia się jako dodatkowe znaczenie ‘naturalny, oparty na składnikach naturalnych’ z pozytywną konotacją: ‘dobry, zdrowy, nie zawierający złych, nienaturalnych, szkodzących zdrowiu komponentów’, np. *biopaliwo* ‘produkcja paliwa z rzepaku’. Pod tym względem formacje te zbliżają się do złożzeń z cząstką *eko-*. [por. Waszakowa 2005c, 160].

cyber-

W badanym zbiorze liczną grupę stanowią struktury z cząstką *cyber-*. Przedrostek ten w polszczyźnie wyspecjalizował się w dwóch funkcjach struktury-

ravno-znaczeniowych: 1. stanowi pierwszy człon wyrazów złożonych wskazujący na ich związek znaczeniowy ze sterowaniem, kontrolą; 2. występuje jako ‘pierwszy człon wyrazów złożonych wskazujący na ich związek z informatyką, a zwłaszcza z Internetem’ [WSWO 2005, 226]. Tak, np.:

cyberatak: *Wzrosła liczba cyberataków.* [tytuł artykułu KW 30.01.2015, nr 20, s. 3];

cybernetyczny: *Wzmacnia się bezpieczeństwo cybernetyczne na Litwie.* [tytuł artykułu KW 22.07.2015, nr 135, s. 1];

cyberprzestępca: *EFHR nasila walkę z cyberprzestępcami* [tytuł artykułu KW 03.02.2015, nr 22, s. 3];

cyberprzestrzeń: *Rozwój kraju oraz jego stabilność polityczna są zależne również od bezpieczeństwa informacyjnego i w cyberprzestrzeni.* [MW 2014, nr 7, s. 4];

cyberterroryzm: *Do Tallina wysłano m.in. kilku najlepszych specjalistów ds. cyberterroryzmu, aby zbadali sprawę i pomogli Estończykom wzmocnić zabezpieczenia elektroniczne.* [KW 18.05.2007, nr 93, s. 5];

“cyberwojna”: *Celem tych ataków padają instytucje państwowe i prywatne, parlament, ministerstwa, banki, media. Dziennik dodaje, że o rozpętanie “cyberwojny” oskarża się Rosję.* [KW 18.05.2007, nr 93, s. 5].

Określenia typu *cyberatak*, *cyberprzestrzeń*, *cyberterroryzm* są funkcjonalne — pod względem semantyki są jednoznaczne, pod względem przekazywania informacji są ekonomiczne (znacznie krótsze niż opisowe określenia polskojęzyczne typu *atak elektroniczny*, *przestrzeń wirtualna*, *terroryzm internetowy*).

Rozwój technik komputerowych i komunikacji internetowej sprzyjają upowszechnianiu się specjalistycznego słownictwa z cząstką *cyber-*, będącego w większości częściowymi tłumaczeniami (tzw. półkalkami, półreplikami) określeń angielskojęzycznych z cząstką *cyber-*. [por. S. D. 2015, 120].

e-

W analizowanym materiale językowym jedną z liczniejszych grup stanowią seryjne struktury z cząstką *e-*, będącą skrótem od ang. *elektronic* jako ‘pierwszy człon wyrazów złożonych wskazujących na ich związek znaczeniowy z Internetem, a zwłaszcza z takimi jego usługami, jak poczta elektroniczna i strony internetowe’ [WSAP 2002, 376]. Według M. Zabawy [2004, 55], pierwszym wyrazem tego typu w języku polskim był najprawdopodobniej *e-mail*, który został zapożyczony jako całość. Część wyekscerpowanych przykładów to najprawdopodobniej kalki z języka angielskiego, np. *E-bank* [ang. *e-bank*], *e-biznes* [ang. *e-business*]. Zdecydowaną większą grupę tworzą wyrazy z cząstką *e-* utworzone na gruncie polszczyzny, np. “*e-obywatel*” ‘określenie osób korzystających z Internetu’, *e-samorząd* ‘serwis samorząd-

dowy’, *e-Wileńszczyzna*, *e-Soleczniki*, *e-Troki*, *e-Święciany*, *e-Szyrwinty*, *e-Wilno* ‘seria nazw stron z lokalnymi wiadomościami’, *E-państwo* ‘państwo elektroniczne’, *e-prezydent* ‘portal internetowy urzędu prezydenckiego’, *e-parlament* ‘strona internetowa Sejmu’, *e-rząd* ‘portal URM’, *e-księgowość*, *e-firma* ‘sklep, firma internetowa’, *e-wybory* ‘udział w wyborach przez Internet’, *E-demokracja*, *e-głosowanie* ‘głosowanie przez Internet’, *E-prenumerata* ‘prenumerata prasy przez Internet’, *E-wydanie* ‘strona zawierająca elektroniczne bazy danych dotyczące publikacji’. Oto przykłady wybranych kontekstów z interesującymi nas formacjami:

E-demokracja: *Uprawomocnienie wyborczego głosu elektronicznego byłoby też dużym krokiem do przodu na drodze do tzw. E-demokracji [...]*. [KW 17.11.2006, nr 188, s. 7];

e.deklaracje: *Państwowa Inspekcja Podatkowa zaznaczyła, że pieniądze przede wszystkim są przelewane tym podatnikom, którzy złożyli prawidłowe e.deklaracje*. [KW 08.04.2015, nr 64, s. 4];

e-głosowanie: *E-głosowanie nie ma na razie zaufania*. [KW 17.11.2006, nr 218, s. 3];

e-komercja: *Przedstawiciele start-upów z Litwy, Stanów Zjednoczonych i Białorusi — tworzących w Wilnie w sferze technologii komórkowych, gier internetowych, e-komercji, organizowania czasu wolnego i in. — podzielili się pomysłami odnośnie tego, co pomogłoby ich koncepcji na biznes dalej się rozwijać, iść do przodu, przyciągać środki*. [Tyg. Wil./Rota 09-15.07.2015, nr 28, s. 2];

“e-obywatel”: *Rozpoczął się program nauczania komputerowego — “e-obywatel”*. [...] *Stymulujący rozwój społeczeństwa informacyjnego alians “Langas i ateiti” (“Okno w przyszłość”) zorganizował konferencję prasową, na której przedstawił realizowany projekt “Wstęp do nauczania komputerowego e-obywateli Litwy, zgodnie z którym w ciągu najbliższych dwóch lat alians ma nauczać 50 tysięcy mieszkańek kraju obsługi komputerów*. [KW 13.09.2006, nr 173, s. 1] Z ang. “e-Citizen” (“e-obywatel”);

E-prenumerata: *Uwaga ! Ruszyła E-prenumerata “Kuriera Wileńskiego” w cyfrowym formacie PDF ! [...] E-prenumerata jest tańsza o ponad 30% od wydania papierowego*. [KW 04-06.08.2007, nr 147, s. 2];

e-recepta: [...] *Lekarze będą mogli wypisywać recepty zarówno na blankietach papierowych, jak i elektronicznie. E-recepty będą mogli wypisywać specjaliści ochrony zdrowia [...]*. [KW 06-08.06.2015, nr 106, s. 4];

e-samorząd: *Wirtualna Wileńszczyzna. E-samorząd* [tytuł artykułu KW 22.09.2006, nr 180, s. 1];

e-SoDra: *“SoDra” wirtualizuje się. [...] Do końca roku z takiej możliwości [możliwość składania deklaracji i innych dokumentów za pośrednictwem Internetu — M.D.] będzie mogło korzystać 21 wybranych użytkowników, na których przetestuje się funkcjonalność systemu e-SoDry oraz wylapie się błędy i niesprawności w działaniu systemu*. [KW 11.07.2007, nr 129, s. 1];

e-Wileńszczyzna: “Kurier Wileński” postanowił zbadać, jak na tym tle wygląda e-Wileńszczyzna. Wyniki okazały się zaskakujące. [KW 13.09.2006, nr 173, s. 1];

e-Soleczniki [podtytuł artykułu w KW 13.09.2006, nr 173, s. 3];

e-wybory: Akcja obywatelska na rzecz uprawomocnienia głosowania internetowego. Internauci chcą e-wyborów. [tytuł artykułu KW 17.11.2006, nr 218, s. 3];

E-mailoholik: Czy jesteś E-mailoholikiem? Najwyższy czas, by przyłączyć się do Anonimowych E-mailoholików ... [KW 01 — 03.04.2006, nr 62, s. 15];

E-wydanie: E-wydanie to wierna kopia tradycyjnego wydania papierowego. [KW 04-06.08.2007, nr 147, s. 2];

e-władza: [...] po naradzie w Urzędzie Prezydenta powiedział dziennikarzom szef wydziału e-władzy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Rimvydas Janciauskas. [KW 05.06.2013, nr 105, s. 1].

Użycie dużej liczby przykładów form z członem *e-* świadczy o tym, że w dobie obecnej są one bardzo produktywne. Częstka *e-* może być współcześnie użyta z praktycznie dowolnym rzeczownikiem w celu podkreślenia jego związku znaczeniowego z Internetem, co dobrze ilustruje poniższy cytat z dziennika “Kurier Wileński”: “*E-państwo, e-prezydent, e-parlament, e-rząd — wirtualne odbicie instytucji państwowych na stałe zdomowały się w relacjach obywatel-urząd. E-bank, e-biznes, e-księgowość, e-firma oraz wiele innych “e-...” kontynuują listę możliwości załatwiania różnych spraw przez Internet.*” [KW 13.09.2006, s. 1].

eko-

Duża liczebność podobnych formacji i łatwość ich tworzenia pozwalają przyjąć, że częstka *eko-* wyodrębniona z wyrazów *ekologiczny* i *ekologia* przejmuje i wnosi również do poniższego złożenia jego znaczenie: ‘wskazuje na ekologiczny charakter tego, co oznacza drugi człon, na jego związek z ekologią’:

eko-gospodarstwo: Sprzedam owce na mięso i hodowlę. Cena — 1,5/2 euro za 1 kg żywej wagi (eko-gospodarstwo) [KW 22-24.08.2015, nr 157, s. 23].

Częstka *eko-* wykazuje ostatnio tendencję do usamodzielniania się — świadczą o tym konteksty w rodzaju *futra eko, torba eko*, tj. ‘ekologiczne, a więc nienaturalne, sztuczne’ [zob. Waszakowa 2005c, 78].

elektro-

Przykładem funkcjonalności prezentowanego modelu z częstką *elektro-* jest nie rejestrowany przez nowsze słowniki neologizm *elektroszoker*, np.:

elektroszoker: Poskromili elektroszokerem. W rejonie kowieńskim policja była zmuszona do użycia elektroszokera, aby poskromić nietrzeźwego awanturnika. [KW z dn. 02.12.2014, nr 228, s. 7].

Jest to niewielkie urządzenie wytwarzające prąd elektryczny, służące do paraliżowania i obezwładniania przeciwnika. Znany również pod nazwami *paralizator*, *broń elektryczna*.

euro-

Spora liczba wypowiedzi na tematy europejskie zaowocowała w badanym materiale słownikowym serią leksemów zawierających częśćkę *euro-*. Duży wzrost popularności tych struktur również w Polsce sprawił, że były one niejednokrotnie przedmiotem wielu szczegółowych opisów [Ryzza-Woźniak 1999a, 122–126; Ryzza-Woźniak 1999b, 173–179; Kowalik 2002, 81–86; Ochmann 2004 i in.]. Należy jednakże podkreślić, że w zakresie analizy formalnej autorki różnią się interpretacją analizowanych struktur. Tak np., według K. Kowalik [2002, 85] “... neologizmy te sprawiają określone problemy w interpretacji ich struktury. W opisach brak jest jednomyślności, czy mamy tu do czynienia ze złożeniami, czy derywatami prefiksalnymi. Komponent *euro-* bywa nazywany formantem, formantoidem, rodzajem przedrostka, prefiksem o znaczeniu «dotyczący Europy Zachodniej lub Unii Europejskiej» (...), częśćką, członem początkowym itp”. Sama autorka traktuje częśćkę *euro-* jako skróconą podstawę słowotwórczą, zachowującą semantykę w strukturze derywatów. Są one traktowane jako derywaty proste bądź złożenia. H. Jadacka [2001a, 94], omawiając tendencje powojennego rozwoju systemu słowotwórczego polszczyzny, w odniesieniu do tych form zalicza je do struktur bezafiksalnych jako “...serie z powtarzającym się pierwszym składnikiem, wchodzącym do zrostu w postaci skróconej”. Natomiast A. Ryzza-Woźniak [1999b, 178] interpretuje częśćkę *euro-* głównie jako prefiks w znaczeniu ‘ten, który dotyczy Europy Zachodniej lub Unii Europejskiej’ lub jako samodzielnie znaczący leksem. Z kolei D. Ochmann [2004, 139] proponuje następującą definicję części *euro-*: “...pierwsza część wyrazów złożonych oznaczająca 1. związek drugiego członu z Europą, zwłaszcza Zachodnią, jako wspólnotą kulturową i cywilizacyjną, a także z Unią Europejską, jej strukturami i walutą (...); 2. związek drugiego członu z Europą jako kontynentem (...); 3. określony wysoki standard, nowoczesność tego, co nazywa drugi człon (...)” [por. też interpretacje: Markowski 1999, 104–105; Waszakowa 2001a, 2–14; Waszakowa 2003b, 3–11; Szych 2002, 65–78 i in.].

Oto niektóre wybrane przykłady: “*Euro-apteka*”//*Euro Apteka* (lit. *Eurovaistinė*, sieć aptek litewskich, działających również do niedawna na terenie Polski jako “Euro” Apteka), *Euroatlantyczny*//*euroatlantyczny*, *euroatlantyzm*, *euroatrakcja*, *euroazjatycki*, “*Eurobaltic*”, “*Eurobarometr*”, *eurobiurokraci*, “*eurobratki*”, *eurobus*, *eurocent*, *eurocentrystyczny*, *eurocentryzm*, *eurochrzciny*, *Eurociężarówka*, *eurodeputowani*, *eurodotacje*,

“Eurodziecko”//“eurodziecko”, euroentuzjasta, eurointegracyjny, eurokandydat, eurokomisarz, eurokonkurs, euroland, Euroliga, euro-litowy, euro-mandat, euronegociator, “euronoc”, “Euronoworodek”//“euronoworodek”, euroobligacje, Europarlament, europarlamentarny, europarlamentarzysta, “Europaszport”//“Europass”//“Europass CV”, Europol, “Europolak”//Europolak, Europolka, europoseł, europoslanka, Europuls, Euroregion, euro-sceptyk, eurosceptyzm, “Eurosport”, Eurostar, “Eurostar”, euroszansa, euroszcześnie, euro-szturm, Eurotunel, eurowaluta, eurowolność, eurowybory itd.³. Zaznaczają się tu wyraźne odniesienia do Unii Europejskiej i integracji europejskiej oraz NATO. Nieco mniejszą grupę tworzą nazwy określające człowieka oraz ekonomię, bankowość, finanse i gospodarkę. Skromne miejsce zajmują natomiast takie kręgi tematyczne jak: HANDEL, TRANSPORT, TV i SPORT. Pojawiają się one nie tylko w ustabilizowanych formacjach, ale i w licznych okazjonalizmach, typu euroatrakcja, “eurobratki”, eurochrzciny, “Eurodziecko”//“eurodziecko”, eurokonkurs, “euroniemowlęta”, “euronoc”, “Euronoworodek”//“euronoworodek”, “Europolak”//Europolak, Europolka, euroszansa, euro-szturm i in. Okazjonalizmy te zostały utworzone w określonej sytuacji politycznej i ekonomicznej, często w celu zwrócenia uwagi czytelnika bądź urozmaicenia tekstu prasowego. Niewątpliwie tworzonymu owych okazjonalizmów sprzyja wysoka produktywność cząstki euro-, tworząca ostatnio jedną z najliczniejszych serii. W ten sposób tworzonej formacji okazjonalnej nadawane są cechy oryginalności, niekiedy są to nazwy żartobliwe (eurobratki, eurochrzciny). Przez językoznawców owe innowacje słownikowe postrzegane są jako efekt panującej mody i snobizmu niż rzeczywista potrzeba językowa, a “wiele z tych wyrazów to zapewne twory doraźne, które z czasem zanikną ...” [Ryza-Woźniak 1999a, 126].

foto-

Produktywność cząstki *foto-* niewątpliwie wiąże się z rozwojem fotografii, co przejawia się m.in. w powstawaniu skomplikowanych urządzeń, w których fotografia odgrywa ważną rolę. Stąd nazwa *fotoradar* ‘ustawiany na dużych skrzyżowaniach radar służący do rejestracji fotograficznej pojazdów przekraczających dozwoloną predkość’:

fotoradar: *Fotoradary na światłach. [...] Fotoradary, które rejestrują przejazd kierowców przez skrzyżowanie na czerwonym świetle, są w fazie testów i kalibracji.* [KW 08.07.2015, nr 125, s. 11].

-mat

Najbardziej popularną formacją z cząstką *-mat* jest wyraz *bankomat*, dobrze już zdomowiony w polszczyźnie, jako “elektroniczne urządzenie do wy-

płacania pieniędzy, identyfikujące klienta na podstawie karty magnetycznej” [WSWO, 137]. Na podstawie analogicznego zabiegu z częstąką *-mat* został utworzony wyraz *wpłatomat*:

bankomat, wpłatomat: *W sylwestrową noc na Litwie przestaną działać bankomaty, wpłatomaty oraz inne elektroniczne systemy rozliczeniowe wszystkich instytucji finansowych.* [KW 30.12.2014-02.01.2015, nr 245, s. 1].

Częstąkę *-mat* można zdefiniować następująco: “drugi człon rzeczowników złożonych oznaczający automat a) związany z jakąś działalnością, działający gdzieś, w jakimś celu, na potrzeby czegoś, np.: *bankomat, lottomat, parkomat, infomat*; b) do sprzedaży, wydawania czegoś, np.: *kondomat, biletomat, kawomat*; c) do mierzenia, liczenia czegoś, np.: *alkomat, czasomat, głosomat*” [Ochmann 2004, 180].

tele-

W badanym zbiorze wystąpiły też złożenia z częstąką *tele-* jako ‘pierwszy człon wyrazów złożonych wskazujący na ich związek znaczeniowy z telewizją lub telefonem’ [WSWO 2005, 1241]. Są to przykładowo formacje:

telekonferencja: *Z “Jukos” zamierzamy rozpocząć wyjaśnienie pozycji wyjściowej — zamierzamy spotkać się z przedstawicielami koncernu, a gdyby się nie udało, zorganizujemy telekonferencję [...].* [KW 15.11.2005, nr 219, s. 1];

telemost: *W minioną środę, w przeddzień rocznicy pierwszej w Europie pisemnej Ustawy Zasadniczej, odbyło się wspólne posiedzenie parlamentów Polski i Litwy za pośrednictwem telemostu.* [Tyg. Wil./Rota 10–16.05.2007, nr 19, s. 1].

W tej samej grupie struktur znalazł się stosunkowo nowy, ale dobrze już zadomowiony w polszczyźnie neologizm “*telebomber*” jako określenie osoby anonimowo dzwoniącej na komisariat policji z informacją o fałszywym podłożeniu bomby:

“telebomber”: *Policja wileńska w trybie operatywnym wyjaśniła tożsamość czwartkowego “telebombera”, który groził wysadzeniem w powietrze portu lotniczego w Wilnie.* [KW 23.08.2005, nr 161, s. 5].

termo-

W prezentowanym rejestrze znalazły się również formacje z częstąką *termo-*, wskazujące na związek z ciepłem, temperaturą:

termomodernizacja: *W pierwszym półroczu tego roku na Litwie proces termomodernizacji objął 423 domy wielomieszkaniowe — to prawie 90 proc. bloków odnawianych w ramach programu termomodernizacji bloków wielomieszkaniowych na Litwie.* [Tyg. Wil./Rota 31.07–06.08.2014, nr 31, s. 3];

termowizor: [...] Funkcjonariusze SOGP skorzystali z termowizora — zainstalowanego w terenówce Mercedes Benz specjalnego sprzętu z kamerą, reagującą na różnice temperatur w otoczeniu. [KW 11.12.2014, nr 235, s. 7].

wideo-

Pierwszy człon *wideo-* w poniższych przykładach ma związek z techniką rejestrowania na taśmie magnetycznej obrazu i dźwięku, urządzeniem rejestrującym, wykorzystującym tę technikę:

wideoochrona: W związku ze wzrostem na świecie ilości oszustw związanych z kartami bankowymi, litewska spółka “Penkių kontynentų bankinės technologijos” (B/S2) w najbliższym czasie podpisze umowę z irańską spółką “Informatic services Corporation” w sprawie sprzedaży 1,4 tys. systemów wideoochrony bankomatów. [KW 15.11.2005, nr 219, s. 2];

wideorozmowy: Oferujemy dobrze wynagradzaną stałą pracę bądź dodatkową pracę dziewczętom w internetowym studiu wideorozmów. [KW 19-21.05.2007, nr 94, s. 15].

Człon drugi w tego typu złożeniach najczęściej odnosi się do czynności (np. *wideokonferencja*), urządzenia lub jego części (np. *wideokamera*), miejsca (np. *wideodyskoteka*), osoby (np. *wideoamator*) [por. Waszakowa 2005c, 159].

Wzrost produktywności afiksów genetycznie obcych (*agro-*, *bio-*, *cyber-*, *e-*, *euro-*, *tele-* i in.) niewątpliwie ma “związek z internacjonalizacją słownictwa, w wyniku której do systemu leksykalnego polszczyzny wchodzi jednostki niepodzielne oraz takie, które można uznać za derywaty po zastosowaniu procedur badawczych słowotwórstwa synchronicznego” [Jadacka 2001b, 87]. Powstanie nowych derywatów świadczą o zakorzenieniu się obcych leksemów również w języku polskim na Litwie. Zaprezentowane leksemy to przykłady międzynarodowych wyrazów, potwierdzające unifikacyjne tendencje w obrębie europejskiej ligi słownikowej.

PRZYPISY

¹ Ukazuje się od lipca 1953 r. Do lutego 1990 r. ukazywał się pod tytułem “Czerwony Sztandar”.

² Miesięcznik “Magazyn Wileński” — pismo Polaków na Litwie, ukazuje się od stycznia 1990 r. “Tygodnik Wileńszczyzny” z dodatkiem historyczno-patriotycznym „Rota” dla Polaków na Litwie, ukazuje się od 1994 r. (do stycznia 2003 r. — pod tytułem “Przyjaźń”).

³ Prezentowane w tym artykule przykłady formacji z częstką *euro-* nie są nowością w prasie polskiej na Litwie. W latach 90. ubiegłego stulecia w ogłoszeniach prasowych często można było spotkać propozycję wykonania *euroremontu* mieszkania. Niewątpliwie, nazwa ta określała wysoki standard życia zachodnioeuropejskiego — coś, co jest

euro- ma dobrą jakość i kojarzy się z dobrobytem. Por. hasło *Europa* w: (PSWP 1997, t. 11, 100). Więcej o formacjach z częstką *euro-* w tekstach prasowych na Litwie w artykule: [Dawlewicz 2005, 25–35].

WYKAZ SKRÓTÓW ŹRÓDEŁ CYTATÓW

KW — “Kurier Wileński”

MW — “Magazyn Wileński”

Tyg. Wil./Rota — “Rota”, dodatek “Tygodnika Wileńszczyzny”

SŁOWNIKI

PSWP — *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, red. H. Zgółkowa, t. 11. Poznań, 1997.

WSAP — *Wielki słownik angielsko-polski PWN OXFORD*, red. J. Linde-Usiekniewicz. Warszawa, 2002.

WSWO — *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, red. M. Bańko. Warszawa, 2005.

BIBLIOGRAFIA

- Dawlewicz. M., 2005: Ekspansja “euroslownictwa” na łamach prasy polskiej na Litwie, *Poradnik Językowy*, z. 6, 25–35.
- Geben K., 2004: Nowe tendencje leksykalne w języku polskiej inteligencji mieszkającej na Wileńszczyźnie, *Poradnik Językowy*, z. 8, 64–71.
- Jadacka H., 2001a: *System słotwórczy polszczyzny (1945–2000)*, Warszawa.
- Jadacka H., 2001b: Czym się stał polski system słotwórczy w wieku XX?, in S. Dubisz, S. Gajda (red.), *Polszczyzna XX wieku. Ewolucja i perspektywy rozwoju*. Warszawa, 83–93.
- Kowalik K., 2002: *Euro-* i “europeizacja” polskiego slownictwa, *Język Polski*, LXXXII, z. 3–4, 81–86.
- Markowski A., 1999: Czy grozi nam “europolszczyzna”?, in *Polszczyzna znana i nieznaną*, wyd. II. Gdańsk, 104–105.
- Mosiółek-Kłosińska K., 1999: Ślady polskich przemian po 1989 roku w slownictwie ogólnym, in W. Gruszczyński, J. Bralczyk, G. Majkowska (red.), *Polszczyzna w komunikowaniu publicznym*. Prace poświęcone Profesor Halinie Satkiewicz z okazji jubileuszu Jej i Jej Zakładu. Warszawa, 37–62.
- Ochmann D., 2004: *Nowe wyrazy złożone o podstawie zdezintegrowanej w języku polskim*. Kraków.
- Ryzza-Woźniak A., 1999a: Czy *euro-* jest skrótem od *Europa*, europejski? — zagadka semantyczna, *Poradnik Językowy*, z. 8–9, 122–126.
- Ryzza-Woźniak A., 1999b: O powszechnej euromanii, czyli o funkcjonowaniu części *euro-* we współczesnej polszczyźnie, in B. Greszczuk (red.), *Język. Teoria — dydaktyka*. Materiały 21. konferencji językoznawczej zorganizowanej w Trzcinicy k. Jasła w dn. 27–29 maja 1998 roku. Rzeszów, 173–179.

- Satkiewicz H., 1994: Zmiany w zasobie leksykalnym najnowszej polszczyzny, in *Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych*, seria *Język na pograniczach*, nr 11, Warszawa, 143–147.
- S. D., 2015: *Cyber- ...*, *Poradnik Językowy*, z. 5, 119–121.
- Sękowska E., 2007: Wpływ języka angielskiego na słownictwo polszczyzny ogólnej, *Poradnik Językowy*, z. 5, 48.
- Smółkowa T., 2001: Nowe słownictwo polskie, in J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski*. Lublin, 397–404.
- Szych J., 2002: Ocena normatywna najnowszych polskich złożzeń rzeczownikowych (badania ankietowe), *Poradnik Językowy*, z. 9, 65–78.
- Waszakowa K., 2001a: Różnorodność i intensywność procesów przejmowania elementów obcych w słotwórstwie współczesnej polszczyzny, *Poradnik Językowy*, z. 6, 2–14.
- Waszakowa K., 2003b: Czy w słotwórstwie pojęcie hybryda jest przydatne?, *Poradnik Językowy*, z. 10, 3–11.
- Waszakowa K., 2005c: *Przejawy internacjonalizacji w słotwórstwie współczesnej polszczyzny*. Warszawa.
- Zabawa M., 2004: Formy z cząstką *e-* we współczesnym języku polskim, *Poradnik Językowy*, z. 5, 55–60.

MIROSLAV DAVLEVIČ

On the new Compound Words in the Polish Press in Lithuania

The aim of the article is to present and analyse group compound words that were recently observed in the Polish press in Lithuania. The process of internationalisation of the analysed lexis is connected to the rise of new means of word formation and constituents in the Polish language. As a result, hybrid constructions emerged, i.e., constructions in which foreign international elements of word formation such as: *agro-*, *bio-*, *cyber-*, *eko-*, *euro-*, *e-*, *foto-*, *tele-*, *wideo-* etc are found. The status of the elements of prefix and parts of these compounds is often difficult to determine — we cannot always explain with most certainty — whether the foreign word structure arose on the Polish ground, or was adapted to it and the separation of the morphological element happened only later. The emerging derived words indicate that foreign lexemes are also rooted in the Polish language in Lithuania. Lexemes, presented in the article, are a good example of the international words being an evidence of the unified tendencies within the European lexical division.

Keywords: compound words, hybrid constructions, word formation, internationalisms, Polish press in Lithuania.

MIROSLAV DAVLEVIČ

**Apie naujuosius sudurtinius žodžius
Lietuvos lenkų spaudoje**

Šio straipsnio tikslas – pateikti ir išnagrinėti naujų sudurtinių žodžių grupę, kurie pastaruoju metu, kaip galima pastebėti, tampa vis gausesni Lietuvos lenkų spaudos puslapiuose. Nauji žodžių darybos sandų ir junginių kūrimo būdai sietini su analizuojamos leksikos internacionalizavimo procesais. Dėl to randasi hibridinių konstrukcijų, t. y. tokių konstrukcijų, kuriose vartojami tarptautiniai žodžių darybos sandai, tokie kaip antai: *agro-*, *bio-*, *cyber-*, *eko-*, *euro-*, *e-*, *foto-*, *tele-*, *wideo-* ir kt. Šių junginių sandų ir prefiksinių elementų statusas dažnai sunkiai nustatomas ir apibūdinamas: ne visada galima viena-reikšmiškai tvirtinti, ar konkreti svetima žodžių darybos struktūra susikūrė lenkų kalbos pamatu, ar buvo prie jos adaptuota, o tikrai vėliau vyko morfologinio elemento išskyrimas. Naujų derivatų atsiradimas rodo, kad svetimos leksemos taip pat yra įsišaknijusios ir lenkų kalboje Lietuvoje. Šiame straipsnyje pateikiamos leksemos – tai tarptautinių žodžių pavyzdžiai, patvirtinantys europietiškos leksikos skirstymo tendencijų kryptis.

Reikšminiai žodžiai: sudurtiniai žodžiai, hibridinės konstrukcijos, žodžių daryba, tarptautiniai žodžiai, lenkų spauda Lietuvoje.

Nadeszło do redakcji: 5 września 2015 r.

Przyjęto do druku: 10 listopada 2015 r.

Miroslav Davlevič, doktor nauk humanistycznych, docent Centrum Polonistycznego Uniwersytetu Wileńskiego.

Miroslav Davlevich, PhD (Humanities), Assoc. prof. of the Polish Studies Center, Vilnius University.

Miroslav Davlevič, humanitarinių mokslų daktaras, Vilniaus universiteto Polonistikos centro docentas.

E-mail: miroslav.davlevic@flf.vu.lt

Irena Fedorowicz

ZWIĄZKI LITERACKIE POLSKO-LITEWSKIE
W XIX I NA POCZĄTKU XX WIEKU
(wybrane zagadnienia)

LENKŲ-LIETUVIŲ LITERATŪRINIAI RYŠIAI
XIX IR XX AMŽIAUS PRADŽIOJE
(atskiros problemos)

